TRƯỜNG ĐẠI HỌC SÀI GÒN
TẠP CHÍ KHOA HỌC
ĐẠI HỌC SÀI GÒN
ISSN 1859 - 3208
Số 86 (09/2023)

SAIGON UNIVERSITY
SCIENTIFIC JOURNAL
OF SAIGON UNIVERSITY
No. 86 (09/2023)

Email: tcdhsg@sgu.edu.vn ; Website: http://sj.sgu.edu.vn/

HOẠT ĐỘNG CÁCH MẠNG CỦA PHÙNG CHÍ KIÊN TỪ NĂM 1925 ĐẾN NĂM 1941 QUA TÀI LIỆU LƯU TRỮ TẠI BẢO TÀNG XÔ VIẾT NGHỆ TĨNH

Revolutionary activities of Phung Chi Kien from 1925 to 1941 through archives at Xo Viet Nghe Tinh Museum

Đặng Huyền Trang[(1)]
Mai Phương Ngọc[(2)(*)]

[(1)]Bảo tàng Xô viết Nghệ Tĩnh
[(2)]Trường Đại học Vinh

TÓM TẮT

Phùng Chí Kiên (tên khai sinh là Nguyễn Vỹ) sinh ngày 18 tháng 5 năm 1901, trong một gia đình nông dân nghèo có truyền thống cách mạng tại tổng Vạn Phần, nay là xã Diễn Yên, huyện Diễn Châu, tỉnh Nghệ An. Phùng Chí Kiên là nhà lãnh đạo cách mạng, nhà quân sự và là người học trò xuất sắc của lãnh tụ Hồ Chí Minh. Tìm hiểu cuộc đời và sự nghiệp của Phùng Chí Kiên là công việc thiết thực góp phần khẳng định những đóng góp của ông đối với lịch sử dân tộc. Trong bài viết này, chúng tôi đề cập đến những hoạt động cách mạng của Phùng Chí Kiên từ năm 1925 đến năm 1941 thông qua các tài liệu lưu trữ tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh.

Từ khoá: *Phùng Chí Kiên, hoạt động cách mạng, Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh*

ABSTRACT

Phung Chi Kien (known as Nguyen Vy) was born on May 18, 1901, in a poor peasant family with a revolutionary tradition in Van Phang canton, now Dien Yen commune, Dien Chau district, Nghe An province. Phung Chi Kien was a revolutionary leader, a military man and an excellent student of leader Ho Chi Minh. Understanding the life and career of Phung Chi Kien is a practical work, contributing to affirming his contributions to the nation's history. In this article, we refer to the revolutionary activities of Phung Chi Kien from 1925 to 1941 through the archives at Xo Viet Nghe Tinh Museum.

Keywords: *Phung Chi Kien, revolutionary activities, Xo Viet Nghe Tinh Museum*

1. Đặt vấn đề

Phùng Chí Kiên tên khai sinh là Nguyễn Vỹ, sinh ngày 18/5/1901 tại làng Mỹ Quan Thượng, tổng Vạn Phần (nay là xã Diễn Yên, huyện Diễn Châu, tỉnh Nghệ An) - một mảnh đất "địa linh nhân kiệt". Trong quá trình hoạt động cách mạng, Phùng Chí Kiên còn mang nhiều tên gọi và bí danh khác như: Mạnh Văn Liễu, Phùng Tự Do, Phùng Nguôn Bình, Mã Hữu Giác, Nguyễn Hào, Như Bách, Phùng, Lý, Kan, Sở Vĩ, Cồ Văn Yên, Như Bách, Đông Hải… Phùng Chí Kiên là vị tướng đầu tiên của quân đội Nhân dân Việt Nam. Nghiên cứu về cuộc đời và sự nghiệp cách mạng của Phùng Chí Kiên góp phần làm sáng tỏ

[(*)]Tác giả liên hệ: ngocmp@vinhuni.edu.vn

những cống hiến của một trong những cán bộ tiền bối xuất sắc của Đảng đối với lịch sử dân tộc. Chính từ ý nghĩa đó, chúng tôi tìm hiểu về hoạt động cách mạng của Phùng Chí Kiên từ năm 1925 đến năm 1941 qua những tư liệu lưu trữ tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh.

2. Hoạt động của Phùng Chí Kiên qua tư liệu lưu trữ tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh

2.1. Tư liệu hiện vật

Phùng Chí Kiên sinh ra trong một gia đình nông dân. Cha của Phùng Chí Kiên là cụ Nguyễn Văn Khoản. Sau một thời gian theo nghiệp khoa cử, cụ về quê làm ruộng, dạy học, bốc thuốc và làm một số nghề khác như buôn bè, buôn sợi… Cụ Nguyễn Văn Khoản có một người em con chú tên là Nguyễn Hào. Để giúp đỡ anh họ, ông Nguyễn Hào thường nhập sợi của ông Nguyễn Văn Khoản, rồi đưa sang Trung Quốc để bán. Vì đặc thù công việc, ông Nguyễn Hào thành thạo tiếng Trung và đã dạy cho Nguyễn Vỹ - Phùng Chí Kiên tiếng Trung Quốc từ rất sớm (Các đồng chí lãnh đạo tiền bối của Đảng và cách mạng Việt Nam, 2015, tr.32). Mẹ Phùng Chí Kiên là cụ Trần Thị Cúc, một người phụ nữ hiền lành, chịu thương, chịu khó, sinh trưởng trong một gia đình gia giáo ở xã Diễn Mỹ, huyện Diễn Châu.

Nguyễn Vỹ là con út trong gia đình. Nhận thấy tư chất thông minh, sáng dạ của con nên cha mẹ đã tạo điều kiện cho Nguyễn Vỹ ăn học. Nguyễn Vỹ rất am hiểu những câu hò, điệu ví, nhất là những áng thơ văn hào sảng, các vở diễn dân gian về những tấm gương quả cảm, kiên trung, tuẫn tiết của các thế hệ cha anh đi trước. Những giá trị tốt đẹp của quê hương, gia đình đã nuôi dưỡng phẩm chất, đạo đức, lối sống người thanh niên Nguyễn Vỹ.

Hiện nay, tại bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh còn lưu giữ 3 hiện vật quý giá gắn liền với quãng thời gian đồng chí Phùng Chí Kiên hoạt động ở quê nhà. Đó là chiếc mâm gỗ và hai đĩa sứ - đây là những hiện vật gia đình đồng chí Phùng Chí Kiên đã sử dụng trong thời gian phục vụ cơm nước cho các đồng chí Võ Mai, Võ Kiều, Ngô Ban, Nguyễn Đình Xân… mỗi khi đến nhà bàn việc vận động thanh niên có tư tưởng tiến bộ trong làng, trong huyện xuất dương tìm đường cứu nước trong những năm 1925-1926.

Ảnh: Mâm gỗ và đĩa sứ gia đình Phùng Chí Kiên phục vụ các đồng chí trong tổ chức Việt Nam Thanh niên Cách mạng Đồng chí hội năm 1925 - 1926. Nguồn ảnh: Ảnh hiện vật của Bảo tàng Xô viết Nghệ Tĩnh.

Chiếc mâm được làm bằng gỗ thịt, thủ công, không được phết sơn. Đường kính miệng là 58 cm, đường kính đáy 46 cm, chiều cao 3.5 cm. Hai chiếc đĩa sứ trắng men lam, mặt đĩa được trang trí hoa văn cây cỏ, cá cách điệu, mây nước cách điệu. Đây là những hiện vật minh chứng cho những đóng góp của gia đình Phùng Chí Kiên đối với cách mạng. Cũng chính từ những ngày tháng này, người thanh niên yêu nước Nguyễn Vỹ đã được giác ngộ và đến với con đường đấu tranh giải phóng dân tộc.

2.2. Tư liệu thành văn

Cuối năm 1925, Nguyễn Vỹ được Nguyễn Năng Tựu (quê ở xã Nghi Trường, huyện Nghi Lộc, tỉnh Nghệ An) và Lê Hữu Lập (bí danh Hoàng lùn, quê ở huyện Hậu Lộc, tỉnh Thanh Hóa) - cán bộ của Hội Việt Nam Cách mạng thanh niên giác ngộ lí tưởng cách mạng. Tháng 10/1926, Nguyễn Vỹ được tạo điều kiện xuất dương dự lớp huấn luyện chính trị do lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc giảng dạy. Bằng tấm thẻ Căn cước số A93634 mang tên người chú họ là Nguyễn Hào, người thanh niên Nguyễn Vỹ mang trong mình bầu nhiệt huyết của tuổi trẻ đã vượt Trường Sơn qua Lào, tiếp tục vượt sông Mê Kông sang Xiêm, qua Hương Cảng rồi mới đến được Quảng Châu, Trung Quốc. Con đường xuất dương đầy thử thách, chông gai đó đã đưa người thanh niên Nguyễn Vỹ đến với lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc và vinh dự được Người đặt bí danh hoạt động mới: Phùng Chí Kiên với ý nghĩa "cuộc gặp gỡ giữa ý chí và lòng kiên trung".

Được sự giới thiệu của lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc, Phùng Chí Kiên đã chính thức gia nhập Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên. Sau 3 tháng huấn luyện chính trị, với tầm nhìn sáng suốt của mình, lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc đã nhận thấy nhiệt huyết cách mạng, tư chất thông minh, tư duy về quân sự nổi trội của Phùng Chí Kiên nên tiếp tục gửi ông vào học tại Trường Quân sự Hoàng Phố với cái tên Mạnh Văn Liễu.

Khi Đảng Cộng sản và phong trào cách mạng Trung Quốc bị lực lượng của Tưởng Giới Thạch đàn áp, với sự nhạy cảm chính trị của mình, Phùng Chí Kiên đã cùng nhiều cán bộ cách mạng Việt Nam như Lê Hồng Sơn, Lê Thiết Hùng, Nguyễn Sơn đứng về phía Đảng Cộng sản Trung Quốc, trực tiếp tham gia cuộc khởi nghĩa Quảng Châu chống lại lực lượng phản cách mạng (ngày 11/12/1927) trong vai trò chỉ huy một đơn vị cộng sản. Cuộc khởi nghĩa thất bại, nghĩa quân và các đoàn thể quần chúng buộc phải rút khỏi Quảng Châu về vùng nông thôn, lập khu Xô viết tại hai huyện Hải Phong, Lục Phong (tỉnh Quảng Đông). Lúc này, Phùng Chí Kiên với cương vị Liên trưởng (tương đương Đại đội trưởng), luôn nêu cao tinh thần khắc phục khó khăn, kiên cường chỉ huy đơn vị chiến đấu anh dũng, bẻ gãy nhiều cuộc tiến công của quân Tưởng, bảo vệ khu Xô viết. Đây chính là thời kỳ đồng chí Phùng Chí Kiên tích lũy nhiều kinh nghiệm trong tổ chức xây dựng đơn vị quân đội, chỉ huy các trận đánh và các chiến thuật tác chiến.

Trong tờ số 17-18 Hồ sơ tiếng Pháp ký hiệu 374/HS.55 lưu tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh, Trương Phước Đạt đã khái quát về quá trình hoạt động của đồng chí Phùng Chí Kiên trong thời gian này như sau: "…*Can (Mạnh Văn Liễu) đã có tư tưởng giác ngộ cách mạng từ năm 1925 hồi ở Nghệ An… Năm 1930, trong một cuộc hành quân, anh bị thương tay trái. Khi dưỡng bệnh, anh được chỉ định dạy lý luận chính trị cho đám "tân binh", nhưng chỉ trong 3 tháng, rồi anh xin trở lại quân đội.*

Lúc đó anh mang chức phó dinh trưởng, chỉ huy một đội từ 300-500 quân…" (Hồ sơ tiếng Pháp về Trương Phước Đạt, số ký hiệu 374/HS.55, tr.17 -18). Tập hồ sơ theo dõi Phùng Chí Kiên của Mật thám Pháp thời kỳ này cũng có đoạn viết: *"Mạnh Văn Liễu tức Nguyễn Hào… Cựu họ sinh sỹ quan trường Hoàng Phố, gia nhập đảng Thanh Niên chắc đã từ Quảng Châu ra đi Nam Kinh tháng 12 năm 1929… Nhận dạng: người tầm thước, khá vạm vỡ, nước da nâu, mắt đen, miệng rộng, môi mỏng, tai to*" (Hồ sơ tiếng Pháp về Phùng Chí Kiên, số ký hiệu 363/HS.46, tr.1).

Cuối năm 1930, Phùng Chí Kiên đến Hương Cảng và trở thành đảng viên Đảng Cộng sản Đông Dương. Tháng 1/1931, Phùng Chí Kiên sau khi được lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc giới thiệu đã lên đường đi Moscow học tại Trường Đại học Phương Đông. Tại Bảo tàng Xô viết Nghệ Tĩnh còn lưu giữ được tài liệu tiếng Pháp của Trương Phước Đạt ghi lại sự kiện lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc đưa Trương Phước Đạt, Mạnh Văn Liễu (Phùng Chí Kiên) và Trần Văn Điêm đi Thượng Hải năm 1931 để sang Nga như sau:

"… Ngày 28, Nguyễn Ái Quốc đến gặp chúng tôi và ra lệnh cho chúng tôi đi Thượng Hải, tại đó sẽ gặp những đồng chí khác. Rồi đến lượt Lương đến cùng với một người tên Can ở phòng bên cạnh chúng tôi mà chúng tôi chưa gặp trước đó… Can (Mạnh Văn Liễu) sẽ là người bạn đồng hành cùng chúng tôi. Lương (Hồ Tùng Mậu) trao cho chúng tôi 3 vé đi Thượng Hải và 20$ cho tất cả mấy người. Can (Mạnh Văn Liễu) nói và thạo tiếng Tàu nên được nhận các chỉ thị và địa chỉ ở Thượng Hải.

Ngày hôm sau, Can (Mạnh Văn Liễu) dẫn chúng tôi lên một chiếc tàu đi Thượng Hải trong 5 ngày. Trong chuyến đi ấy, chúng tôi lấy các tên do Nguyễn Ái Quốc đặt cho:

An: Trương Phước Đạt

Ban: Trần Văn Điêm

Can: Mạnh Văn Liễu

Tôi có cơ sở để nghĩ rằng 3 tên ấy bắt đầu bằng 3 chữ cái đầu tiên đã được chọn có suy nghĩ để chỉ chúng tôi thuận tiện hơn trong những thư tín bí mật…" (Hồ sơ tiếng Pháp về Trương Phước Đạt, số ký hiệu 374/HS.55, tr.12 -13).

Tuy nhiên, khi Phùng Chí Kiên cùng Trần Văn Điêm, Trương Phước Đạt đi đến giáp biên giới Xô – Mãn thì bị mật thám tay sai của Nhật bắt giữ. Theo Hồ sơ tiếng Pháp ký hiệu 374/HS.55, tờ số 15: *"... Tàu hỏa đến Ngũ Trạm vào sáng 20, cảnh sát Trung Quốc lên tàu để xét hành khách. Chúng tôi xuống tàu vô sự. Can (Mạnh Văn Liễu) đi tìm liên lạc khoảng 45 phút sau thì trở về, không gặp được ai… Vào lúc chuẩn bị đi ra để tiếp tục cuộc tìm kiếm thì bị công an bắt… Bị buộc tội cộng sản, chúng tôi bị giam 7 ngày ở Ngũ Trạm rồi 3 tháng ở Kharbine. Mặc dù bị đối xử tàn tệ tại hai nơi ấy, chúng tôi chẳng khai nhận gì cả. Khoảng vào tháng 6 năm 1931, chúng tôi bị đưa đến Thẩm Dương…*" (Hồ sơ tiếng Pháp về Trương Phước Đạt, số ký hiệu 374/HS.55, tr.15). Với vốn từ tiếng Hoa thông thạo, trong lao tù, dù kẻ địch dùng mọi thủ đoạn tra tấn nhưng Phùng Chí Kiên vẫn nhất mực khai rằng bản thân chỉ là học sinh thất nghiệp. Những ngày tiếp theo, các đồng chí cùng tinh thần cảnh giác cao và sự khéo léo trong ứng xử, cẩn trọng trong từng lời nói, hành động nên dù kẻ địch ngầm sai "bọn zích" (người do chúng cài vào) theo dõi nhưng không thể phát hiện ra chứng cứ gì.

Đầu năm 1932, sau khi ra tù, Phùng

Chí Kiên khắc phục khó khăn tìm đường tiếp tục đến Moscow, theo học Trường Đại học Phương Đông với bí danh Kan (Can). Một trong số những hồ sơ của mật thám bằng tiếng Pháp, tiếng Nga là Thông tri mật số 1226/SG ngày 7/3/1934 của Marty Tổng nha mật thám gửi Chánh Liêm phóng và Mật thám Bắc Kỳ, Trung Kỳ, Nam Kỳ Cao Miên, Lào theo dõi hoạt động của đồng chí Phùng Chí Kiên và Trần Văn Điêm khi sang Nga hoạt động năm 1932 cho biết:*"... Bộ cho rằng các đại biểu Đông Dương dự phiên họp ấy đã đi thẳng từ Đông Dương hoặc từ Trung Quốc, hoặc từ Xiêm sang Nga mà không qua Pháp.*

Tôi yêu cầu các ông qua những người đưa tin của mình mà thu thập tất cả các điều chỉ dẫn liên quan đến sự việc mà Bộ đã báo.

Theo chỗ Tổng nha Mật thám được biết thì những người An Nam vừa qua sang Nga là Mạnh Văn Liễu và Trần Văn Điêm chắc đã vượt biên giới Nga – Mãn Châu vào tháng tư 1932" (Hồ sơ tiếng Pháp về Phùng Chí Kiên, số ký hiệu 363/HS.46, tr.4).

Trong thời gian học tập tại Trường Đại học Phương Đông từ tháng 6/1932 đến tháng 3/1934, Phùng Chí Kiên không ngừng dùi mài lý luận, tư duy và bản lĩnh của mình. Ngoài việc nghiên cứu tài liệu, tham gia các hoạt động học tập và ngoại khóa tại trường, ông còn học một khóa học đặc biệt về mật mã quân sự và sử dụng vô tuyến điện. Với sự quyết tâm cao độ, ông đã tự học thêm môn Toán, Vật lý bằng tiếng Nga và nhanh chóng nắm bắt được kỹ thuật mật mã và sử dụng thành thạo vô tuyến điện. Phùng Chí Kiên được nhà trường và cố vấn quân sự Liên Xô nhận xét: *"Qua học tập và rèn luyện, đồng chí Phùng Chí Kiên tỏ rõ là người có năng lực chỉ huy về quân sự"* (Đại tá,PGS.TS Nguyễn Mạnh Hà, 2009, tr.183) và là một *"thanh niên có đầu óc quân sự và kỹ thuật..., có khả năng lớn về công tác và năng động"* (Đại tá.TS Trần Ngọc Long, 2009, tr.204).

Theo tư liệu của Bộ Phương Đông, *"Phùng Chí Kiên ở Tiểu ban Kỹ thuật..., là người có trình độ quân sự và kỹ thuật vô tuyến điện giỏi, từ 1933 sau khi tốt nghiệp Trường Phương Đông, về Thượng Hải hoạt động trong Ban lãnh đạo Hải ngoại, Phùng Chí Kiên luôn được bố trí công tác này"* (GS.TS Đỗ Quang Hưng, 2009, tr.59). Và trong thực tế, những hoạt động của Phùng Chí Kiên đã minh chứng cho thấy ông là một nhà chính trị, quân sự song toàn.

Kết thúc khóa học tại Trường Đại học Phương Đông, Phùng Chí Kiên được Quốc tế Cộng sản cử về tăng cường cho Ban Chỉ huy hải ngoại của Đảng. Đóng góp lớn nhất của Phùng Chí Kiên khi về công tác ở Ban Chỉ huy hải ngoại từ giữa năm 1934 là cùng với đồng chí Hà Huy Tập dự thảo các văn kiện Đại hội lần thứ I của Đảng (3/1935), khi Lê Hồng Phong đi dự Đại hội VII Quốc tế Cộng sản. Nghị quyết chính trị và nhiều nghị quyết quan trọng khác như công nhân vận động, nông dân vận động, thanh niên vận động, phụ nữ vận động; Nghị quyết về Chương trình hành động của Đảng Cộng sản Đông Dương; Điều lệ của Đảng và Điều lệ của các tổ chức đoàn thể… được thông qua tại Đại hội dưới sự chủ trì của các đồng chí Hà Huy Tập, Phùng Chí Kiên và một số đồng chí khác - tuy còn có những điểm không sát với phong trào cách mạng thế giới và trong nước lúc bấy giờ nhưng đã chứng tỏ sự chủ động, nhạy bén về chính trị của những người chủ trì.

Báo cáo mật số 2285-S của Ric Ardoni gửi Chính phủ Nam kỳ tại Sài gòn và Tổng

thanh tra Cảnh sát tại Hà Nội về việc Văn phòng điều hành bên ngoài Đảng Cộng sản Đông Dương do Lê Hồng Phong và Mạnh Văn Liễu (tức Phùng Chí Kiên) lãnh đạo đã đề cập như sau:

"... Mạnh Văn Liễu còn gọi là Nguyễn Hào điều hành cấp cao của Sở ngoại vụ, được gọi LY, người An Nam mà ông ấy đến thay thế tại Nam Kỳ cho đến khi quay trở lại Hồng Kong.

Ông ấy đã từ chối tham gia Đại hội đại biểu của các bộ phận của P.C.I, mà ông ấy đã đến Macao vào tháng 3 năm 1935" (Hồ sơ tiếng Pháp về Lê Hồng Phong, số ký hiệu 342/HS.25, tr.5).

Trong quá trình hoạt động tại Trung Quốc, Phùng Chí Kiên luôn tỏ rõ tinh thần quốc tế cao cả. Phùng Chí Kiên luôn giữ mối quan hệ với các đồng chí trong Quốc tế cộng sản. Điều đó đã được thể hiện qua tài liệu tiếng Nga là Thư của Phùng Chí Kiên gửi bà Vera Yakovlevna Vasilyeva – Trưởng phòng Đông Dương thuộc ban Phương Đông Quốc tế Cộng sản xin ý kiến về kế hoạch tiếp tục hoạt động cách mạng tại Trung Quốc:

" ...1. Khi chúng tôi đến Thượng Hải, chúng tôi sẽ liên lạc với C.C Trung Quốc và chúng tôi biết tình trạng: Nếu các đồng chí của chúng tôi từ đó mà liên lạc với các đồng chí Trung Quốc, nếu mối quan hệ mà mật thiết thì Đảng Trung Quốc sẽ đề nghị chúng tôi về địa điểm và cả hai chúng tôi sẽ đi đến được điểm chỉ định của chúng tôi.

2. Trong trường hợp ngược lại, có nghĩa là mối quan hệ không được tốt, thì cả hai chúng tôi cùng nhau đi đến và chúng tôi sẽ phải tìm những đồng chí trong một vài thời gian nhất định, sẽ không thuận tiện khi đi như vậy, ...

Trên đây là 2 ý kiến của tôi – ý kiến của đồng chí là gì, nếu đồng ý hoặc không hãy liên lạc với chúng tôi qua C.C Trung Quốc tại Thượng Hải... " (Thư của Phùng Chí Kiên gửi bà Vera Yakovlevna Vasilyeva – Trưởng phòng Đông Dương thuộc ban Phương Đông Quốc tế Cộng sản xin ý kiến về kế hoạch tiếp tục hoạt động cách mạng tại Trung Quốc, tr.1).

Tháng 8/1936, Phùng Chí Kiên được cử về Sài Gòn cùng Hà Huy Tập trực tiếp chỉ đạo phong trào cách mạng trong nước. Do yêu cầu mới của cách mạng, khoảng một năm sau, Phùng Chí Kiên quay lại Hương Cảng, Trung Quốc chỉ đạo Ban Chỉ huy ở ngoài của Đảng thay cho đồng chí Lê Hồng Phong về nước hoạt động. Rạng sáng ngày 25/10/1938, Phùng Chí Kiên với bí danh mới là Phùng Nguôn Bình đã bị cảnh sát Hoàng gia Hồng Kông vây bắt tại số nhà 71 phố Đại Nam. Vẫn một lòng kiên trung trước những buổi hỏi cung, lục vấn tra hỏi của mật thám Anh, sau 42 ngày lục soát không tìm ra chứng cứ, thống đốc Hồng Kông buộc phải trả tự do cho ông. Để hạn chế mầm mống cách mạng, chúng đã ra lệnh trục xuất ông khỏi Hồng Kông và được thực thi cùng với lệnh trả tự do.

Tiếp đó, Phùng Chí Kiên đến Côn Minh, nơi Lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc đang hoạt động. Tại đây, ông cùng một số đồng chí khác nhanh chóng củng cố lại Ban Chỉ huy ở ngoài của Đảng. Đây là thời gian Phùng Chí Kiên bắt đầu được làm việc gần Nguyễn Ái Quốc; nhiều lần đưa Lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc đi thăm các cơ sở quần chúng cách mạng dọc tuyến đường sắt Côn Minh - Hà Khẩu và khảo sát đường về Tổ quốc khi điều kiện cho phép.

Ngày 28/1/1941, Phùng Chí Kiên tháp tùng Nguyễn Ái Quốc vượt cột mốc 108 (thuộc xã Trường Hà, huyện Hà Quảng, tỉnh Cao Bằng) về Tổ quốc sau đúng 30 năm Người ra đi tìm đường cứu nước.

Ghi nhận về hoạt động của Phùng Chí Kiên trong thời gian này qua tài liệu của Mật thám Pháp, chúng tôi nhận thấy trong Thông tri mật số 1530[c] của Chánh Liêm phóng Trung Kỳ L.Sogny gửi Chánh mật thám Trung kỳ ngày 19 tháng 3 năm 1941 đã đặc biệt đề cập về việc Mạnh Văn Liễu (Phùng Chí Kiên) trở về Đông Dương:

"Kính gửi Ông Chánh Mật thám Trung Kì, thông báo với Ông Công Sứ Pháp tại Vinh

Đám lưu vong trở về Đông Dương Mạnh Văn Liễu và Lê Quốc Vọng

Mạnh Văn Liễu và Lê Quốc Vọng chắc mới về Đông Dương gần đây.

Tôi yêu cầu ông vui lòng cho người truy tìm tích cực các đương sự.

Ảnh Mạnh Văn Liễu đã được đính theo thông tri qua bưu điện của tôi số 256, ngày 20.1.39 gửi cho tất cả các Chánh Mật thám Trung Kỳ..." (Hồ sơ tiếng Pháp về Phùng Chí Kiên, số ký hiệu 363/HS.46, tr.5).

3. Một vài kết luận

Thông qua các tài liệu lưu trữ tiếng Pháp và tiếng Nga về Phùng Chí Kiên hiện đang được lưu trữ tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh, có thể hình dung được những chặng đường hoạt động nhiều chông gai, vất vả nhưng vinh quang, đầy tự hào mà Phùng Chí Kiên và những người đồng chí của ông đã trải qua. Những khó khăn, nguy hiểm qua từng bước đường hoạt động cũng chứng tỏ bản lĩnh kiên cường của người cộng sản. Cuộc đời hoạt động cách mạng của đồng chí Phùng Chí Kiên là tấm gương về nghị lực đấu tranh, kiên định lập trường giải phóng đất nước, tinh thần thép của ông luôn tỏa sáng dù là trong gian khó hay lao tù tăm tối.

Trải qua quá trình được đào tạo bài bản và những hoạt động thực tiễn đã minh chứng cho tài năng, bản lĩnh, kinh nghiệm quân sự của Phùng Chí Kiên. Sau này, Phùng Chí Kiên được lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc tín nhiệm giao nhiệm vụ cùng với các đồng chí Phạm Văn Đồng, Võ Nguyên Giáp biên soạn và trực tiếp giảng dạy cho các cán bộ để đưa về Cao Bằng xây dựng thí điểm các đoàn thể Việt Minh, lập khu căn cứ cách mạng. Bên cạnh tài năng, đó còn là kết quả của tinh thần vươn lên học hỏi không ngừng của người thanh niên yêu nước trẻ tuổi Phùng Chí Kiên.

Có thể nói, Phùng Chí Kiên là người có năng lực hoạt động thực tiễn dày dạn, đã kiên trì, bền bỉ vượt qua nhiều thử thách, hiểm nguy trong quá trình hoạt động cách mạng. Không chỉ là tấm gương sáng về lòng yêu nước, ý chí cách mạng quật cường, ở Phùng Chí Kiên còn toả sáng một tinh thần chiến sỹ cộng sản quốc tế cao cả.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Báo cáo mật số 2285-S của Ric Ardoni gửi Chính phủ Nam Kỳ tại Sài Gòn và Tổng thanh tra Cảnh sát tại Hà Nội về việc Văn phòng điều hành bên ngoài Đảng Cộng sản Đông Dương do Lê Hồng Phong và Mạnh Văn Liễu (tức Phùng Chí Kiên) lãnh đạo. Tài liệu tiếng Pháp lưu tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh. (1939).

Chương trình sưu tầm tài liệu và viết tiểu sử các đồng chí lãnh đạo tiền bối của Đảng và cách mạng Việt Nam: *Phùng Chí Kiên Tiểu sử*. (2015). Hà Nội: NXB Chính trị Quốc gia.

Nguyễn Mạnh Hà. (2009). "Phùng Chí Kiên - một chiến sĩ cộng sản quốc tế kiên cường của cách mạng Việt Nam" in trong *Phùng Chí Kiên, người cộng sản mẫu mực, kiên trung, nhà chính trị, quân sự song toàn*. Hà Nội: NXB Quân đội nhân dân.

Hồ sơ mật thám Pháp về đồng chí Phùng Chí Kiên, lưu tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh, số ký hiệu: 363/HS.46. (1934-1941).

Hồ sơ tiếng Pháp về Trương Phước Đạt, lưu tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh, số ký hiệu: 374/HS.55. (1933).

Hồ sơ tiếng Pháp về Lê Hồng Phong, lưu tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh, số ký hiệu 342/HS.25. (1939).

Đỗ Quang Hưng. (2009). *Phùng Chí Kiên - một cán bộ chính trị, quân sự tài ba* in trong *Phùng Chí Kiên, người cộng sản mẫu mực, nhà chính trị,quân sự song toàn*. Hà Nội: NXB Quân đội nhân dân.

Trần Ngọc Long. (2009). "Phùng Chí Kiên những tháng ngày ở Pắc Bó" in trong *Phùng Chí Kiên, người cộng sản mẫu mực, kiên trung, nhà chính trị, quân sự song toàn*. Hà Nội: NXB Quân đội nhân dân.

Thông tri mật số 1226/SG ngày 7/3/1934 của Marty Tổng nha mật thám gửi Chánh Liêm phóng và Mật thám Bắc Kỳ, Trung Kỳ, Nam Kỳ Cao Miên, Lào theo dõi hoạt động của đồng chí Phùng Chí Kiên và Trần Văn Điêm. Tài liệu tiếng Pháp lưu tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh.

Thư của Phùng Chí Kiên gửi bà Vera Yakovlevna Vasilyeva – Trưởng phòng Đông Dương thuộc ban Phương Đông Quốc tế Cộng sản xin ý kiến về kế hoạch tiếp tục hoạt động cách mạng tại Trung Quốc, Tài liệu tiếng Nga lưu tại Bảo tàng Xô Viết Nghệ Tĩnh. (1934).

Ngày nhận bài: 07/12/2022 Ngày chấp nhận đăng: 01/3/2023